

Резюме

Ивахненко О. А. Хуліганські діяння: загальне поняття та об'єкти злочинів.

У статті розглядаються питання визначення загального поняття та об'єктів хуліганських діянь як злочинів, що вчиняються в реальній дійсності, і як складів злочинів, що сформульовані у кримінальному законі. При цьому звертається увага на те, що традиційний поділ об'єктів злочину «по вертикалі» на загальний, родовий та безпосередній і «по горизонталі» на основний та додатковий фактично відображає не поділ об'єктів злочину як явища реальної дійсності, а поділ ознак об'єктів у певних складах злочинів.

Ключові слова: хуліганські діяння, об'єкти злочинів, ознаки об'єктів у складах злочинів.

Резюме

Ивахненко А. А. Хулиганские деяния: общее понятие и объекты преступлений.

В статье рассматриваются вопросы определения общего понятия и объектов хулиганских деяний как преступлений, что совершаются в реальной действительности, и как составов преступлений, которые сформулированы в уголовном законе. При этом обращается внимание на то, что традиционное разделение объектов преступления «по вертикали» на общий, родовый и непосредственный и «по горизонтали» на основной и дополнительные фактически отображает не классификацию объектов преступления как явления объективной реальности, а классификацию признаков объектов, предусмотренных в соответствующих составах преступлений.

Ключевые слова: хулиганские деяния, объекты преступлений, признаки объектов в составах преступлений.

Summary

Ivakhnenko O. Hooligan acts: general concept and objects of crime.

The article is devoted to the definition of hooligan acts' general concepts and objects as crimes committed in reality, and offences, that contained in the criminal law. Also attention is paid to the fact that the traditional «vertical» division of the crime's objects into the common, generic and direct ones and «horizontally» division of the objects into primary and secondary object ones is not actually reflects the division of the crime's objects as a phenomenon of reality, but the separation of features in some structure of crimes.

Key words: hooligan acts, objects of crime, features of objects in the structure of crimes.

УДК 343.289

С. О. МУРАТОВА

Світлана Олександрівна Муратова, суддя, заступник голови Київського районного суду м. Харкова

ПОГАШЕННЯ СУДИМОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ЇЇ ПОГАШЕННЯ

Проблемами, пов'язаними зі з'ясуванням сутності погашення судимості та обчисленням її строків, у різний час в Україні і в зарубіжжі займалися такі вчені, як А. А. Абдурахманова, В. М. Білоконов, В. В. Голіна, М. В. Граматчіков, М. П. Євтеєв, В. В. Єраксін, С. Й. Зельдов, Б. О. Кирись, Л. М. Кривоченко, І. І. Митрофанов, Л. Ф. Помчалов, Є. О. Письменський, А. О. Расюк, О. В. Ульянов, Г. Х. Шутаєва та інші. Останні дослідження і публікації у вітчизняній літературі, які присвячені вирішенню цих питань¹, формують наукові підходи, проте вказують на необхідність подальшої й більш поглибленої їх розробки.

Метою даної статті є визначення поняття погашення судимості, виокремлення його найбільш істотних ознак (рис), якими вона відрізняється від суміжних кримінально-правових явищ, а також аналіз строків погашення судимості з точки зору як їх обґрунтованості, так і правил обчислення, в тому числі, якщо особа відбула покарання, призначене за сукупністю злочинів. Вказані питання залишаються донині дискусійними та потребують подальшого аналізу, оскільки мають суттєве кримінально-правове значення передусім у випадках вчинення особою нового злочину, та для захисту і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх поновленні в повному обсязі при погашенні судимості.

І. *Судимість* – як наслідок вчинення особою злочину і засудження її вироком суду до певного виду та міри кримінального покарання, пов'язаного із реальним його відбуванням (повністю або частково) чи із закінченням іспитового строку (при звільненні від відбування покарання з випробуванням – ст. ст. 75, 79 КК України (далі – КК), становить собою особливе її правове становище (правовий статус), поєднане із встановленими законодавством України обмеженнями кримінально-правового та іншого правового характеру, що розповсюджують свою юридичну силу з моменту набрання обвинувальним вироком суду законної сили на строк, встановлений законом (у тому числі, на період відбуття покарання) до погашення або зняття судимості.

Суттєвою рисою судимості є її *обмежений* характер, що проявляється у двох аспектах. По-перше, *нормативно-правовий аспект*, – обсяг правових обмежень, що належать до змісту судимості, визначається тільки законами України (ч. 2 ст. 88 КК). З цього випливає, що ніякі інші нормативно-правові акти, окрім зако-

нів, не можуть містити негативних правових обмежень особи, обумовлених судимістю. По-друге, *темпоральний аспект*, – вказані правообмеження діють тільки протягом встановленого в законі часу (строку), коли особа визнається такою, що має судимість: з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа визнається винною у вчиненні злочину і їй призначено відповідне покарання, до *погашення* або *зняття* судимості. Причому *зняття судимості* полягає в її припиненні шляхом прийняття судом спеціального рішення (ухвали) суду за наявності підстав і умов, встановлених у ст. 91 КК. На відміну від цього *погашення* судимості здійснюється *автоматично* – за умови спливу з моменту відбуття основного та додаткового покарання строків, встановлених законом, і невчинення особою протягом цих строків нового злочину. Судимість у такому випадку погашається, її дія припиняється (закінчується) із завершенням цих строків.

Визначення поняття «погашення судимості» в законі відсутнє. У юридичній літературі пропонуються різні визначення цього поняття. Так, В. В. Голіна визначає погашення судимості як припинення стану судимості осіб в силу самого закону при дотриманні певних, ним передбачених, умов у всіх засуджених, крім осіб, позбавлених волі довічно². Схожу позицію обстоює Є. О. Письменський, який під погашенням судимості розуміє таку форму припинення судимості, за якої вона здійснюється автоматично (без спеціального рішення суду чи іншого акта органу державної влади) за умов, передбачених кримінальним законом³. І. І. Митрофанов вважає, що погашення судимості – це самодіюче припинення судимості осіб, яким призначено покарання, яке було ними відбуте або вони були звільнені від його подальшого відбування, або звільнені від відбування покарання з випробуванням, після закінчення строків, встановлених ст. 89 КК, за умови невчинення ними злочинів протягом таких строків⁴.

Не заперечуючи в цілому проти вказаних визначень, підкреслимо, що вони водночас не містять вказівки передусім на *сутнісну ознаку судимості* – *обмеження кримінально-правового та іншого правового характеру осіб, які мають судимість, що припиняють свою дію із погашенням судимості*. Виходячи із цього, вважаємо за можливе визначити дане поняття наступним чином: *погашення* (від слова *погашати* – припиняти дію чого-небудь, позбавляти чогось, ліквідувати, робити таким, що не має сили і значення⁵) *судимості* – *це автоматичне, без спеціального рішення суду, припинення стану судимості особи, обумовленого фактом засудження її вироком суду за вчинення злочину до певного виду та міри покарання, пов'язаного з реальним його відбуттям, і полягає у звільненні (позбавленні) її від обмежень кримінально-правового чи іншого правового характеру за умов спливу строків, встановлених законом, і невчинення судимою особою протягом цих строків нового злочину, та за наявності інших умов, встановлених кримінальним законом*. Виходячи із запропонованого визначення, є підстави виокремити найбільш суттєві ознаки (риси) поняття погашення судимості, які відображають її сутність і вказують на відмінність від суміжних кримінально-правових понять і явищ.

До них належать:

1. Погашення судимості, пов'язане з двома найбільш суттєвими ознаками, притаманними судимості: а) судимість є таким правовим статусом особи, що є правовим наслідком вчинення нею суспільно небезпечно-го діяння, яке визнане законом у якості злочину; б) судимою особа визнається з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Отже, погашення судимості може мати місце лише за умов, коли вирок суду за вчинений особою злочин набрав законної сили. З цього випливає, що у випадках, коли особа засуджена вироком суду та відбула (чи відбуває) покарання за діяння, *злочинність і караність якого усунута новим законом (декриміналізація)*, вона вважається не судимою – остання *анулюється* (*анулювання* – від латин. *anullo* – знищую; скасування оголошення недійсним якого-небудь акта, договору або прав⁶), оскільки немає фактичної підстави для самої судимості – діяння, за яке особа засуджена і їй призначено покарання, визнано таким, що не є злочином. Не визнається також судимою особа і у випадках її *реабілітації*, оскільки *відсутня правова підстава виникнення судимості* (так звана «квасісудимість») – вирок суду про визнання особи винною і призначення їй покарання визнаний актом реабілітації незаконним чи необгрунтованим. Отже, незаконність вироку, і як наслідок, реабілітація особи, анулює судимість. Виходячи з викладеного, не можна погодитися з висловленим у літературі поглядом, згідно з яким у випадках реабілітації особи, або при звільненні від покарання (чи у випадках відбуття особою покарання) за діяння, яке визнане не злочинним і не караним (декриміналізовано), має місце *погашення судимості*⁷. Недолік даної позиції полягає в тому, що тут відсутні обов'язкові підстави для визнання особи судимою і наявності судимості на стороні вказаної особи як такої. Отже, в даному випадку не можна говорити і про погашення судимості – судимість як така тут «анулюється» актом реабілітації або визнанням діяння не злочинним і внаслідок цього для неї немає підстав ні фактичних, ні юридичних.

2. Судимість і її погашення мають бути обов'язково поєднані із *реальним відбуттям особою покарання, призначеного вироком суду*. Це означає, що судимість як правовий наслідок вчинення злочину і засудження особи за нього вироком суду виникає лише у випадку реального відбування осудженою особою призначеного судом покарання хоча б частково. Тому слід визнати наявність судимості і її погашення у осіб, які *відбули* покарання або *були звільнені від відбування покарання достроково* з підстав і умов, встановлених в ч. 1 ст. 74, ст.ст. 81, 82, 83, 84, 85–87 КК. З цього випливає, що судимість відсутня і тому не може погашатися: а) при звільненні особи рішенням суду від кримінальної відповідальності за наявності умов і підстав, передбачених ст.ст. 44–49 КК, а також у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК; б) при звільненні від покарання осіб, засуджених вироком суду без призначення покарання (ч. 3 ст. 88 КК), при звільненні від покарання з підстав і умов, вказаних в ч. 4 ст. 74, ст. 85, ч. 3 ст. 88 КК. Даний підхід пояснюється тим, що суд, звільняючи особу від кримінальної відповідальності або від покарання, ураховує як тяжкість вчиненого злочину, так і ступінь суспільної небезпечності особи, яка його вчинила, і доходить висновку про можливість

її звільнення від кримінальної відповідальності, констатує тим самим невеликий ступінь суспільної небезпечності даної особи та можливість виправлення її за межами кримінально-правових відносин. Цей висновок і виступає в кінцевому рахунку у якості підстави визнання цієї особи такою, що не має судимості і, отже, на цій стадії припиняє кримінально-правові відносини. Виходячи із вказаних підходів, навряд чи можна погодитися з тими науковцями, які до погашення судимості відносять винесення вироку без призначення покарання, звільнення від покарання, як, до речі, і прийняття закону, яким діяння, за яке особа засуджена, декриміналізовано⁸. У вказаних випадках судимість (чи «квазісудимість») як така відсутня і, отже, не може погашатися.

3. Нарешті вкажемо, що суттєвою рисою судимості як правового наслідку вчинення особою злочину і засудження її вироком суду до певного виду та міри покарання є те, що вона *обмежена певним часом* і має строковий характер. Дана обмеженість знаходить вираз у вигляді встановлення в законі *строків, що погашають судимість* (ст. 89 КК). У зв'язку з цим слід не ототожнювати, а навпаки, розрізняти судимість як правовий статус особи і погашення судимості протягом певних строків, встановлених законодавцем. Саме в межах цих строків реалізуються обмеження кримінально-правового чи іншого правового характеру, що становлять зміст та сутність судимості, і за умов спливу цих строків і не вчинення судимою особою упродовж їх нового злочину судимість погашається, внаслідок чого особа визнається такою, що не має судимості. При цьому судимість погашається *автоматично*, прийняття якого-небудь акта правозастосування не потрібно. Виходячи з викладеного, погашення судимості можна охарактеризувати як автоматичне припинення (закінчення) дії судимості та відповідних правових обмежень за умов спливу строків, встановлених законом, і невчинення судимою особою упродовж їх нового злочину.

II. У зв'язку з викладеним важливе значення має аналіз *строків погашення судимості* з точки зору як їх обґрунтованості, так і правил обчислення. Зазначимо, що строки погашення судимості, встановлені ст. 89 КК, мають певні особливості, насамперед *залежно від окремих категорій засуджених*. Так, у п. 1 вказаної статті передбачено, що такими, які не мають судимості, визнаються особи, засуджені відповідно до ст. 75 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. У випадках, коли строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, яка не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання.

У п. 2 ст. 89 КК передбачено, що такими, які не мають судимості, визнаються жінки, засуджені відповідно до ст. 79 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду. Якщо засуджена не була звільнена від додаткового покарання і його строк перевищує тривалість іспитового строку, то жінка визнається такою, яка не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання.

Як бачимо, в наведених випадках строки, що погашають судимість, поставлені в залежність від іспитових строків, встановлених в інститутах звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) і звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК). Дане (деяким чином умовне) об'єднання вказаних інститутів з інститутом судимості, зокрема з погашенням судимості, можна визнати обґрунтованим, оскільки після закінчення іспитового строку (встановленого судом, суд може при наявності відповідних підстав (ст. 78, ч. 4, 5 ст. 79 КК) звільнити засудженого від призначеного покарання або направити його для відбування покарання, призначеного вироком суду. Отже, у всіх цих випадках суд здійснює контроль за виправленням осудженого, що конче важливо для всіх цих інститутів: і звільнення від відбування покарання з випробуванням, і погашення судимості.

У п. 4 ст. 89 КК встановлено, що такими, що не мають судимості, визнаються особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту.

Вказаним законодавчим рішенням строк погашення судимості щодо військовослужбовців обмежується строком відбуття покарання (п. 4 ст. 89 КК). Цей виняток із загального правила (згідно з яким строк погашення судимості обчислюється з дня відбування покарання) слід визнати обґрунтованим і доцільним, що обумовлено особливим правовим статусом військовослужбовців, конституційним обов'язком яких є захист незалежності та територіальної цілісності держави у складі Збройних Сил України.

Особливою і найбільш великою категорією засуджених, стосовно яких судимість погашається, є особи, що відбули покарання (повністю або частково), і після цього сплили встановлені законом строки, що погашають судимість та відраховуються від дня фактичного відбуття покарання (пп. 5–9 ч. 1 ст. 89 КК). Ці строки мають диференційований характер і залежать від: а) виду відбуття покарання; б) строку (міри) покарання, яке відбуте винним; в) тяжкості злочину (ст. 12 КК). Відповідно до цього встановлені такі строки погашення судимості, сплив яких дає підстави визнати особу не судимою, оскільки судимість погашена:

1) *один рік* – стосовно осіб, засуджених до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту (п. 5 ст. 89 КК);

2) *два роки* – стосовно осіб, засуджених до обмеження волі, а також засуджених за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі (п. 6 ст. 89 КК);

3) *три роки* – стосовно осіб, засуджених до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за злочин середньої тяжкості (п. 7 ст. 89 КК);

4) *шість років* – стосовно осіб, засуджених до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин (п. 8 ст. 89 КК);

5) *вісім років* – стосовно осіб, засуджених до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин (п. 9 ст. 89 КК)⁹.

Але обов'язковою умовою погашення судимості є те, що засуджені, які відбули покарання, у зазначені строки не вчиняють нового злочину, що перериває перебіг строку погашення судимості. Причому, ні форма вини, ні тяжкість злочину чи вид та міра покарання, за нього передбачені, у даному випадку не мають значення¹⁰. Вчинення в період перебігу строку погашення судимості *нового злочину* свідчить, що засуджений не довів свого остаточного виправлення¹¹, мета покарання, як і судимості, не досягнута, особа проігнорувала факт засудження¹², у зв'язку з цим строк, що погашає судимість, *переривається* (ч. 5 ст. 90 КК).

На нашу думку, строки, вказані в ст. 89 КК, в цілому є оптимальними і забезпечують процедуру припинення судимості шляхом її погашення та реалізацію права особи на визнання її такою, що не має судимості. Лише при такому трактуванні можливе розуміння поняття строків погашення судимості. Крім того, оскільки покарання у виді штрафу може виконуватися, а не відбуватися, вважаємо, що вжите у пп. 5, 7, 8, 9 ст. 89 КК формулювання «з дня відбуття покарання» було б правильним замінити на «з дня відбуття *або виконання* покарання».

III. Обчислення строків погашення судимості. Погашення судимості в ст. 89 КК пов'язується із перебігом певних, встановлених у законі строків, тому важливе значення мають *правила обчислення строків погашення судимості*, визначені в ст. 90 КК.

За загальним правилом, встановленим в ч. 1 ст. 90 КК, строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання. У випадку, коли строк погашення судимості спливає одночасно зі строком давності обвинувального вироку, ч. 2 ст. 90 КК передбачає, що до строку погашення судимості зараховується час, протягом якого вирок не було виконано, за умови, що давність виконання вироку не переривалася. Якщо вирок не було виконано, судимість погашається по закінченню строків давності виконання вироку. У цьому випадку мають на увазі диференційовані строки давності виконання вироку, вказані в п.п. 1–5 ч. 1 ст. 80, а також строки, передбачені п.п. 1–3 ч. 1 ст. 80 КК у випадку, коли перебіг строків давності зупиняється ухиленням засудженого від відбування покарання (ч. 3 ст. 80 КК)¹³.

Питання обчислення строків погашення судимості при достроковому звільненні від відбування покарання врегульовано в ч. 3 ст. 90 КК. Якщо особу було достроково звільнено від відбування покарання, то строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування покарання (основного та додаткового).

За змістом ч. 3 ст. 90 КК під достроковим звільненням від відбування покарання одні автори науково-практичних коментарів КК, підручників розуміють: умовно-дострокове звільнення від відбування покарання на підставі ст. 81 КК; на підставі акта про амністію (ст. 85 КК); у зв'язку з помилуванням (ст. 87 КК)¹⁴; інші додають до цього переліку звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК); звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК)¹⁵.

Уявляється, що в цьому законодавчому припису передбачено всі види звільнення від відбування покарання (ст. ст. 81, 83, 84, 85, 87 КК), які з відповідних підстав здійснюються достроково, тобто, до завершення строків відбуття покарання, призначеного вироком суду. Але при цьому строк погашення судимості слід обчислювати з дня дострокового звільнення особи від відбування покарання (основного та додаткового). При цьому слід виходити із того злочину, за який особу було визнано винною, і із того виду покарання, яке було призначено вироком суду.

У ч. 4 ст. 90 КК визначено правило обчислення строків погашення судимості у разі заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням. У даному випадку строк погашення судимості обчислюється з дня відбуття більш м'якого покарання (основного та додаткового). Це можливо не лише при застосуванні положень ст. 82 КК, а й положень ст. 85 КК, тобто, при застосуванні амністії та помилування¹⁶.

Якщо зазначені у ст. 89 КК строки погашення судимості спливають без їх переривання вчиненням нового злочину, то особа вважається такою, яка не має судимості. Якщо ж особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості вчиняє новий злочин, то, відповідно до ч. 5 ст. 90 КК, має місце *переривання перебігу строку погашення судимості*. У цьому разі він починає спливати (*відраховуватися*) заново після фактичного відбуття особою покарання (основного і додаткового) за останній злочин. Таким чином, саме із цього моменту одночасно спливатимуть два строки погашення судимості: за перший (попередній) та за останній (наступний) злочини і особа вважається судимою за всі ці злочини. Ці строки спливають *паралельно*, тобто, не складаються і не поглинаються один іншим. Кожний із них закінчується самостійно (у свій час), залежно від їх тривалості¹⁷.

Значною проблемою, яка виникає на практиці при обчисленні строків погашення судимості, є те, що у ст. 90 КК прямо не передбачено *правила обчислення строків погашення судимості при засудженні особи за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків* (ст. ст. 70, 71 КК).

За таких умов правила погашення судимості для множинності злочинів, порядок обчислення їх строків повинні бути розроблені теорією кримінального права; при цьому інститут судимості та інститут призначення покарання за сукупністю злочинів або вироків повинні об'єднатися в таку єдину органічну правову систему, яка дасть змогу визначити правила судимості для множинності злочинів¹⁸.

Часові межі та наслідки судимості при визначенні її ознак у чинному КК пов'язані з вчиненням окремого злочину. Тому строк погашення судимості щодо кожного із вчинених злочинів, які входять до сукуп-

ності, за чинним кримінальним законом, деякі вчені обґрунтовано вважають необхідним обчислювати на підставі призначених особі відповідно до ч. 1 ст. 70 КК покарань за кожен із злочинів окремо. Перебіг таких строків відбувається паралельно один одному. Остаточне покарання, яке суд визначає при сукупності злочинів, не має враховуватися при обчисленні строків погашення судимості за кожний із злочинів (при їх сукупності)¹⁹. При вчиненні декількох злочинів судимість виникає щодо кожного з них і обчислюється стосовно кожного із них окремо²⁰.

Визначені строки погашення судимості за кожний окремих злочин, виходячи із загального змісту ст. 89 КК та з урахуванням ч. 5 ст. 90 КК, почнуть свій індивідуальний перебіг і закінчення після фактичного відбуття остаточно обраного за сукупністю злочинів покарання (основного і додаткового)²¹. Стосовно злочинів, що становлять сукупність, судимість погашається окремо залежно від категорії ступеня тяжкості злочину (ст. 12, ст. 89 КК), але при цьому винний вважається таким, що має одну судимість за декілька злочинів²².

У цих випадках з дня відбуття особою загального покарання за сукупністю злочинів або вироків повинен починатися перебіг строків погашення судимості за кожний із злочинів (окремо і самостійно) і спливати відповідно до правил, встановлених у ст. 89 КК²³.

Інші вчені пропонують при обчисленні строків погашення судимості – для випадків, коли особа вчинила декілька злочинів і відбуває покарання, призначене за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків, – складання строків погашення судимості (часткове або повне) з метою забезпечення диференціації кримінальної відповідальності²⁴.

Остання позиція викликає заперечення з точки зору насамперед ідеї забезпечення права засудженої особи своєчасно визнаватися такою, що не має судимості за вчинене кримінальне правопорушення. Такий підхід, по-перше, штучно збільшить строк погашення судимості за конкретний злочин, по-друге, в разі вчинення нового злочину може негативно вплинути на кваліфікацію дій особи та призначення більш тяжкого покарання.

У лекції «Вступ до курсу «Кримінальне право України»» проф. М. І. Панов принципом кримінального права називає *принцип диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності й покарання*. Диференціація (фр. *differentiation* – поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини) кримінальної відповідальності і покарання здійснюються законодавцем у різних формах. Диференціація знаходить вираз, зокрема, у класифікації злочинів залежно від ступеня їх суспільної небезпечності (тяжкості). Покарання в санкціях статей Особливої частини встановлюється диференційовано, залежно від тяжкості злочинів, описаних у диспозиціях цих статей. Диференціація кримінальної відповідальності здійснюється в нормах Загальної частини КК шляхом встановлення інститутів звільнення від кримінальної відповідальності²⁵.

Принцип індивідуалізації покарання полягає в обов'язковому врахуванні при призначенні покарання індивідуальних особливостей конкретної справи, головним чином, особи винного²⁶.

Окреме обчислення строків погашення судимості за кожен злочин впливає на правові наслідки застосування повторності, сукупності та рецидиву злочинів, але кількість судимостей у особи залежить не від кількості злочинів, що входять до її сукупності, а від кількості вироків, де судимість з особи не знята і не погашена за ті злочини, за які вона була засуджена²⁷.

Що стосується впливу інституту судимості на особливості правил погашення судимості при множинності злочинів та на порядок їх обчислення, правила, передбачені ст. 89 КК та ч. 5 ст. 90 КК, поширюють свої дії: а) на вид остаточно призначеного покарання за сукупністю злочинів або вироків; б) на вид призначеного покарання за кожен конкретно вчинений злочин, що входить до цієї сукупності; в) на вид ступеня тяжкості конкретно вчиненого злочину, що входить також до цієї сукупності²⁸.

Тому пропонуємо доповнити ст. 90 КК положенням такого змісту: «Якщо особа відбула покарання, призначене вирокіом суду за сукупністю злочинів, строк погашення судимості обчислюється за кожний із злочинів окремо».

На нашу думку, саме такий порядок обчислення перебігу строків погашення судимості забезпечить реалізацію принципів диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації кримінального покарання.

¹ Наприклад, Письменський С. О. Деякі види погашення судимості / С. О. Письменський // Механізми реалізації захисту прав і свобод людини у вітчизняному законодавстві : зб. матеріалів круглого столу / за ред. канд. юрид. наук, доц., завідувача кафедри Л. А. Остапенко. – Чернігів : Видавництво «Чернігівські обереги», 2007. – С. 33–38.

² Голіна В. В. Судимість / В. В. Голіна. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 384 с. – С. 77.

³ Кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гусласького, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с. – С. 952.

⁴ Митрофанов И. И. Уголовно-правовое учение о механизме реализации уголовной ответственности : моногр. / И. И. Митрофанов. – Одесса : Фенікс, 2014. – 448 с. – С. 412.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с. – С. 817.

⁶ Сучасний словник іншомовних слів / уклад. Л. І. Нечволод. – Х. : Торсінг Плюс, 2011. – 768 с. – С. 53.

⁷ Кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гусласького, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с. – С. 952; Голіна В. В. Вказана праця. – С. 178, 185–186.

⁸ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Віате, 2014. – 944 с. – С. 386.

- ⁹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с. – С. 463–464.
- ¹⁰ Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с. – С. 464.
- ¹¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – 1056 с. – С. 193.
- ¹² Кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гусласького, О. О. Дудорова, В. Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1112 с. – С. 959.
- ¹³ Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. – 3-е изд., исправл. и дополн. / отв. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – 1088 с. – С. 221.
- ¹⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – 1056 с. – С. 192.
- ¹⁵ Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. – 3-е изд., исправл. и дополн. / отв. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – 1088 с. – С. 221; Українське кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с. – С. 655.
- ¹⁶ Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. – 3-е изд., исправл. и дополн. / отв. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003 – 1088 с. – С. 221; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – 1056 с. – С. 192.
- ¹⁷ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с. – С. 465.
- ¹⁸ Білоконеv В. М. Застосування законодавства про погашення і зняття судимості (судова практика) / В. М. Білоконеv. – Запоріжжя : Видавець Глазунов С. О., 2010. – 260 с. – С. 177–178.
- ¹⁹ Українське кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с. – С. 654–655.
- ²⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – 1056 с. – С. 186.
- ²¹ Голіна В. В. Вказана праця. – С. 222.
- ²² Там само.
- ²³ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-е вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 1: Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін., 2013. – 376 с. – С. 345.
- ²⁴ Расюк А. А. Судимість у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. А. Расюк. – К., 2012 – 20 с. – С. 10.
- ²⁵ Панов М. Лекція професора М. Панова : Вступ до курсу «Кримінальне право України» / Право України. – 2011. – № 9. – С. 321–342. – С. 334.
- ²⁶ Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. – Х. : Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с. – С. 320.
- ²⁷ Білоконеv В. М. Вказана праця. – С. 201.
- ²⁸ Там само.

Резюме

Муратова С. О. Погашення судимості: поняття та правила обчислення строків її погашення.

Статтю присвячено дослідженню припинення стану судимості особи шляхом її погашення. Надано визначення поняття погашення судимості, виокремлено його найбільш суттєві ознаки (риси). Проаналізовано строки погашення судимості з точки зору як їх обґрунтованості, так і правил обчислення, у тому числі, якщо особа відбула покарання, призначене за сукупністю злочинів.

Ключові слова: судимість, обмеження кримінально-правового та іншого правового характеру, погашення судимості, строки погашення судимості, обчислення строків погашення судимості, відбуття покарання, сукупність злочинів.

Резюме

Муратова С. А. Погашение судимости: понятие и правила исчисления сроков ее погашения.

Статья посвящена исследованию прекращения состояния судимости лица путем его погашения. Дано определение понятия погашения судимости, выделены его наиболее существенные признаки (черты). Проанализированы сроки погашения судимости с точки зрения как их обоснованности, так и правил исчисления, в том числе, если лицо отбыло наказание, назначенное по совокупности преступлений.

Ключевые слова: судимость, ограничения уголовно-правового и иного правового характера, погашение судимости, сроки погашения судимости, исчисление сроков погашения судимости, отбытие наказания, совокупность преступлений.

Summary

Muratova S. Cancellation of a criminal record: notion and rules of calculating the terms for expiry of conviction.

The article deals with termination of the state of having a criminal record by means of expiry of conviction. The notion of expiry of conviction has been defined, and its major features (attributes) have been distinguished. The terms for expiry of conviction have been analyzed from the viewpoint of their relevance and calculation rules, including situations when a person has served a punishment imposed for cumulative crimes.

Key words: criminal record; restrictions of criminal and other legal nature; expiry of conviction; terms for expiry of conviction; calculation of terms for expiry of conviction; serving a punishment; cumulative crimes.